

Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)

Journal of Abant Cultural Studies

2025, 10(20): 228 – 246

II. Abdülhamid Döneminde Ertuğrul İsminin Kullanımı ve Sanata Yansıyanlar: Ertuğrul Süvari Alayı Tablosu ve Ertuğrul Tekke Camii Üzerinden Bir Değerlendirme

The Use of the Name Ertuğrul During the Period of Abdulhamid II and Its Reflections in Art: An Evaluation of the Ertuğrul Cavalry Regiment Painting and the Ertuğrul Tekke Mosque

Mehmet Çağlayan ÖZKURT¹

Geliş Tarihi (Received): 03.10.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 28.10.2025

Yayın Tarihi (Published): 31.10.2025

Öz: Bu çalışma, konusu itibarı ile ideoloji (siyaset)-sanat ilişkileri üzerine odaklanmış olup; örnek olarak ele alınan iki sanat eseri, estetik değerlerinden daha çok, dönemin tarihsel ve siyasi ortamına etki ya da katkıları bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. II. Abdülhamid Dönemi, İlber Ortaylı'nın bir kitabına da isim olmuş haliyle ve onun ifadesiyle "İmparatorluğun en uzun yüzyılı" olarak tanımlanabilir. Söz konusu süreç içerisinde İmparatorluk, bir yandan dünyada -özellikle Kıta Avrupası'nda- gelişmeye başlayan küresel emperyalist odaklı yeni güç dengeleri içerisinde kendisini konumlandırmaya çalışırken bir yandan da daha lokal denilebilecek fikir akımları ile yeni bir yapılanma arayışı içerisine girmiştir. Söz konusu dönemde, padişahın özellikle Panislamizm akımı yoluyla siyasi birtakım kazanımlar elde etmeye çalıştığı görülmektedir. Çalışmamız kapsamında resim alanında İtalyan ressam Fausto Zonaro'nun Ertuğrul Süvari Alayı tablosu ile mimaride ise Ertuğrul Tekke Camii üzerinden bir analogi ve değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Osmanlılık, Ertuğrul Süvari Alayı, Ertuğrul Tekke Camii, Fausto Zonaro.

&

Abstract: This study focuses on the relations between ideology (politics) and art due to its subject matter; two works of art taken as examples were tried to be evaluated in the context of their impact or contribution to the historical and political environment of the period rather than their aesthetic values. The Period of Abdulhamid II can be defined as the "longest century of the Empire", as it also became the title of a book by İlber Ortaylı. During this period, the Empire, on the one hand, tried to position itself within the new global imperialist-focused balance of power that was beginning to develop in the world – especially in Continental Europe – while on the other hand, it sought a new structuring with more local ideological movements. In our study, an attempt was made to make an analogy and evaluation in the field of painting through the Ertuğrul Cavalry Regiment painting by Italian painter Fausto Zonaro and in the field of architecture through the Ertuğrul Tekke Mosque.

Keywords: Abdulhamid II, Ottomanism, Ertuğrul Cavalry Regiment, Ertuğrul Tekke Mosque, Fausto Zonaro.

Atıf/Cite as: Özkurt, M. Ç. (2025). II. Abdülhamid Döneminde Ertuğrul İsminin Kullanımı ve Sanata Yansıyanlar: Ertuğrul Süvari Alayı Tablosu ve Ertuğrul Tekke Camii Üzerinden Bir Değerlendirme, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 10(20): 228-246.

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University– Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Bolu, Türkiye, mcozkurt@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6922-7498.

Giriş

II. Abdülhamid Dönemi, Osmanlı tarihinde, bir yandan Sultan Abdülmecid Dönemi'nin sonlarında, 1839'da ilan edilen Tanzimat'la birlikte girilen reformların sürdürülmeye çalışıldığı, bir yandan da küresel anlamda dünyada gelişmekte olan yeni siyasi düşünce akımlarının etkisi ile ortaya çıkmaya başlayan yeni ulus devletleri yörüngesinde dünya siyasetinde yeni dengelerin kurulmaya başladığı bir dönem olmuştur. Söz konusu denge arayışları içerisinde Sultan Abdülhamid'in, özellikle İslam dünyasında birlik ve beraberliği tesis ederek, emperyalizme karşı koymayı hedefleyen bir siyasi eğilim olan Panislamizm akımı doğrultusunda hareket ettiği görülmektedir. Ancak bunun yanı sıra, yine bu dönemde Osmanlı Devleti'nin köklerine doğru yeni bir arayışın egemen olduğu ve siyasi ya da ideolojik anlamda Osmanlıcılık olarak adlandırılan bir eğilim de söz konusudur. Bu dönemde Osmanlı'nın ihtişamlı geçmişine vurgu yapılması arayışı, siyaset, diplomasi, askeri, mimari hemen her alanda kendisine somut bir alan bulmuştur. Bu durum, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Ertuğrul Gazi'nin adının mülki anlamda yerleşim yerlerine, çağının önemli çeşitli ulaşım araçlarına, yeni kurulan seçkin askeri alaylara ve kışlalara, yeni yapılan camilere verilmesi şeklinde kendisini gösterir. Bu bağlamda, söz konusu dönem içerisinde Ertuğrul ismiyle anılan en ünlü örnek Ertuğrul Fırkateyni olmuştur. Bu fırkateyn, uzun yıllar tersanede bekletildikten sonra, Japonya ile kurulmaya başlanan yeni diplomatik ilişkiler nedeniyle II. Abdülhamid Dönemi'nde tekrar sulara kavuşturularak, Japonya'ya uzun bir yolculuğa gönderilmiş ve ne yazık ki İstanbul'a dönüş yolunda büyük bir facia ile karşı karşıya kalmıştır. Ertuğrul ismi diğer yandan mülki anlamda da kendisine yer bulmuş; sancağa dönüştürülen, imparatorluğun başlangıç noktası olan ve Ertuğrul Gazi'nin defnedildiği Bilecik şehrine Ertuğrul adı verilmiştir. Yine Sultan Abdülhamid Dönemi'nde seçkin bir süvari alayı Ertuğrul adını almıştır. Bu eğilim ya da belki de "moda", mimari alanda da kendini göstermiş; cami, kışla gibi yapılara Ertuğrul ismi verilmiştir. Ayrıca Fausto Zonaro'nun Ertuğrul Süvari Alayı resminde olduğu gibi sanat alanına yansıyan örnekler de dikkat çekicidir.

Çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi

Çalışmamızın temel amacı 19. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ortaya konulmuş olan kimi mimari ve resim sanatı örneklerinin, dönemin siyasi fikir akımlarından doğrudan etkilenerek şekillendirildiğini ve dolayısıyla siyaset-sanat ilişkilerinin güçlü bir bağı olduğu yargısı ya da savını, somut örnekler üzerinden göstermeye çalışmaktır.

Bu bağlamda konunun kapsamı, dönemselsel olarak geniş haliyle 19. Yüzyıl, daha dar anlamda ise Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nin siyasi ve sanat ortamından seçilmiş örneklerinden oluşmaktadır.

Yöntem olarak, yukarıda anılan dönem içerisinde Ertuğrul isminin bürokraside ya da daha genel bir söylemle kamusal alanda verilmiş olduğu örnekler seçilmiş; bunun karşısına ise sanat alanında bu isimlendirmelere denk gelebilecek mimariden bir yapı ve resim sanatından bir tablo konularak analogik bir yöntemle, siyaset-sanat ilişkileri arasında bir bağ kurulmuştur. Bu yöntem dâhilinde öncelikle II. Abdülhamid Dönemi siyasi durumu genel hatları ile tanıtılmış, devamındaki başlıkta ise II. Abdülhamid Döneminde Ertuğrul isminin ideolojik bir araç olarak kullanıldığı örnekler gösterilmiştir. Bu iki başlık yoluyla konunun siyasi ya da düşünsel altyapısı oluşturulmuş; sonrasında ise konu resim sanatından seçilmiş olan Fausto Zonaro'nun Ertuğrul Süvari Alayı tablosu ve mimaride ise Ertuğrul Tekke-Camii örnekleri üzerinden somut hale getirilmiştir. Özet bölümünde de vurguladığımız üzere, çalışmamız, konusu itibari ile ideoloji (siyaset)-sanat ilişkileri üzerine odaklanmış olması nedeniyle, resim ve mimarlık alanından seçilmiş olan birer sanat eseri, estetik değerlerinden daha çok, dönemin tarihsel ve siyasi ortamına etki ya da katkıları bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, özellikle

Ertuğrul Tekke-Camii'nin tanıtımında üslup, plan şeması, bezeme unsurları gibi detaylara bilhassa yer verilmemiştir.

II. Abdülhamid dönemi siyasal durumuna genel bir bakış

Osmanlı tarihinde, otuz dördüncü Osmanlı padişahı olarak Ağustos 1876'da tahta çıkan Sultan Abdülhamid, otuz üç yıla yakın bir saltanat döneminin sonunda, 1909 Nisan ayında İttihat ve Terakki yönetimi tarafından tahttan indirilmiş ve önce bir süre Selanik'te daha sonra Beylerbeyi Sarayı'nda gözetim altında tutularak 10 Şubat 1918'de vefat etmiştir (Akarlı, 1985: 1292). Hükümdarlığının ilk dönemlerinde bürokrat, asker ve sivil halkla bir arada gözüken ve toplumun her sınıfının sempatisini kazanan sultan, bu tavırlarıyla halkla iç içe, demokrat eğilimli bir padişah olduğu izlenimi uyandırmış ve henüz tahtta çıkmamışken bulunduğu vaadini de yerine getirerek, 23 Aralık 1876 tarihinde Meşrutiyet'in ilanını sağlamıştır (Sakaoğlu, 1999: 52).

II. Abdülhamid Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu adına Batılılaşma hareketlerinin çok farklı reformlarla ivme kazandığı bir saltanat dönemi olmakla birlikte dağılma dönemine doğru hızla yol alınan bir süreç de dönüşmüştür. Eğitim, demiryolu ulaşımı, askeri ıslahatlar, tarım ve sanayi altyapısının geliştirilmesi yönünde atılan ilk çabaların uzun vadeli sonuçları nedeniyle yapılandırıcı, diğer yandan baskıcı yönetimin, toplum üzerinde oluşturmuş olduğu ağır baskı sonucunda da alışlagelmiş Osmanlı toplum yapısının büyük oranda hasar aldığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde, devlet politikalarının İslam prensipleri açısından revize edilmesiyle, genel demografik yapı içerisinde, azımsanmayacak bir nüfusa sahip olan gayrimüslim unsurlar, açıkça olmasa da dışlanmaya başlanmış ve bunun sonucunda söz konusu yılların politik eğilimleri, farklı inançlara mensup cemaatlerin stabilizasyonu bakımından yıkıcı sonuçlar doğurmaya başlamıştır (Deringil, 2002: 23).

Meşrutiyet'in ilanı ile 19 Mart 1877'de ilk toplantısını yapan meclisin, ele aldığı ilk konu, Rusya'nın verdiği savaş ultiमतını değerlendirmek olmuş ve bu konu hakkında tüm parlamento üyeleri ortak bir tavır geliştirerek, hükümetin savaşı kabul etmesi kararını almışlardır. Meclis, ilk yasama yılını, olağan süresinde tamamlamış ve 19 Haziran 1877'de dağılmıştır. İkinci dönem ise artık Osmanlı-Rus Savaşı'nın neden olduğu yeni bir atmosfer içerisinde başlamıştır (Akarlı, 1985: 1292, 1293). Girişilen savaş sürecinde Osmanlı ordusunun savaş kabiliyeti oldukça azalmış ve Rus ordusu Ayastafenos'a (Yeşilköy) doğru ilerleyerek başkent İstanbulu yakından tehdit eder hale gelmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda, Sultan Abdülhamid, Osmanlı ordusunun savaşı sürdürmesi ya da bir barış antlaşması imzalayarak geri adım atması konusunda karar almak üzere, sarayda kırk üç kişiden oluşan olağanüstü bir meclis toplamıştır. Meclis bu konuyu tartışırken Sultan, *"ben artık Sultan Mahmud'un yoluna gitmeye mecbur olacağım"* söylemiyle toplantıdan ayrılmış; bu söz ve kararla birlikte büyük umutlarla ilan edilmiş olan I. Meşrutiyet Dönemi de tamamlanarak İstibdat Dönemi başlamıştır (Kartal, 1983: 240-241). Bu gelişmenin sonucunda, imparatorluğun ilk parlamento deneyimi, iki yasama yılı içerisinde toplam seksen altı toplantı yaparak sona ermiştir. Meclisin faaliyetleri, 14 Mart 1878'de, padişah eliyle, Osmanlı-Rus Savaşı'nın yaratmış olduğu olağanüstü hâl ve halkın parlamenter rejim konusundaki deneyimsizliği gibi nedenlerle ileri bir tarihe ötelenmiş ve bu öteleme II. Meşrutiyet'in ilanına değin 31,5 yıl devam etmiştir (Tunaya, 1996: 44-45). Ayrıca, Ruslarla yapılan görüşmeler sonucunda Ayastafenos Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu hem ağır bir savaş tazminatı ödemek zorunda kalmış, hem de Doğuda önemli toprak kayıplarına uğramıştır (Kartal, 1983: 64-67).

II. Abdülhamid Dönemi'nin siyasi fikir akımları ve bunlar doğrultusunda gelişen konular ve olayların esas itibari ile kendisinden önceki Sultan Abdülaziz ve V. Murad dönemlerinden intikal ettiği söylenebilir. Bu dönemin temel siyasi eğilimlerini ve fikir hareketlerini dört farklı temelde izlemek mümkündür. Bunlar: Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batılılaşma hareketleridir. Bu akımlar, yeni bir jenerasyonun öncüleri eliyle yeni koşullara göre değerlendirilip, geliştirilmişlerdir. Söz konusu dönemde Osmanlı toplum yapısı, daha önceki dönemlerde olduğu üzere, Müslümanlar ve gayrimüslimler olmak üzere iki temel gruba ayrılmıştır. Bu nedenle temelde iki farklı dünya görüşü ve yaşam düzeyi ortaya çıkmıştır. Beklenenden kısa sürmüş olan I. Meşrutiyet Dönemi'nin, "Osmanlılık" ideolojisi yoluyla Müslüman ve gayrimüslim tebaayı bir arada tutma deneyi, başarısızlıkla sonuçlanmış

ve dahası bu iki grup arasında zaman içerisinde gelişen olumsuz bakış açıları eskisine nazaran daha da kökleşmiştir. Bunun sonucunda imparatorluğun merkezden uzakta ve devlet otoritesinin zayıf olduğu kimi coğrafyalarında iki grup arasında çatışmalar yaşanmıştır. Söz konusu vakalar, Osmanlı toplum refahının bozulmasına, zaten sorunlu olan ekonomik yapının zayıflamasına ve bir devlet “projesi” olarak kabul görmüş olan Osmanlılık ideolojisi yerine İslamcılığın güç kazanmasına neden olmuştur (Kara, 1983: 482-483, 496).

Bu gelişmelerin sonucunda dini yapıların ve tarikatların siyasi yapı içerisindeki etkinlikleri artmıştır. Billhassa tarikat ve zaviyeler epeyce yaygınlık kazanmış hatta Kuzey Afrika kökenli yeni tarikatlar gelip bu yapıya eklenmeye başlamıştır. Örneğin Cezayir kökenli olan ve Sudan üzerinden başkente ulaşan Ticaniyye Tarikatı, çağının önde olan yapılanmalarından biri olmuştur. Sultan Abdülhamid ve saray tarafından; Ticani, Şazeli ve Nakşibendî şeyhleri ayrı bir itibar görerek önemsenerek desteklenmiştir. Tüm bu tür İslamcı düşünceler ve faaliyetlerin sonucunda, padişahın halifelik sıfatı ve misyonu yeniden önem kazanmış, Yıldız Sarayı çevresinde dergâhlar açılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında özellikle Ebü'l Hudâ ve Şeyh Zafir en önemlileri olarak dikkat çekmektedir (Berkes, 2003: 347, 348).

Sultan Abdülhamid'in siyasi bir argüman olarak değerlendirmek istediği İslam'ın yayılmış olduğu Hindistan, İran, Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya da bu dönemde büyük oranda Batı sömürgeciliği tarafından baskılanmış durumdaki coğrafyalardandır. Osmanlı İmparatorluğu, dünya Müslümanlarınca, Batı'yla mücadele edebilecek en önemli İslam kalesi olarak görülmekle birlikte, padişah da İslam dünyasının emperyalizme karşı direnişini örgütleyen “yeryüzünün halifesi” olarak görülmüştür. Kendisine yüklenen bu anlam ve misyon bağlamında sultan, Batı dünyasına karşı pozisyonunu kuvvetlendirmek niyetiyle halifeliği ve sömürgecilikle mücadele için siyasal İslam'ı bir araç haline getirmiştir. II. Abdülhamid, İslamcı düşünceyi saldırıdan ziyade, bir kalkan olarak değerlendirmek istemiş, bu doğrultuda İslam birliği ve dayanışmasını hedefleyen, kısmen de başarılı olmuş olan bir çağrıda bulunmuştur. Sultanın benimsemiş olduğu bu politik tavır, Alman birliğinin de istikrar sağladığı bir döneme denk gelmiş, -Müslüman bir sömürgesi bulunmayan, bu nedenle de Müslüman bir hükümdarın dostluğunu kazanıp, bunu yarışmakta olduğu sömürgeci diğer ülkeler İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı kullanmak isteyen- Alman imparatorunun maddi ve manevi yardımı sağlanmıştır. Bu doğrultuda kendini Müslüman halkların dostu ilan eden Alman Kayzeri II. Wilhelm, resmi temaslarda bulunmak üzere, Ekim 1898'de Osmanlı coğrafyasına gelmiştir. Bu ilk siyasi yakınlaşmayla, I. Dünya Savaşı'nda Alman-Osmanlı ittifakına değin sürecek bir işbirliğinin temelleri atılmıştır (Ahmad, 2010: 52-53).

II. Abdülhamid Dönemi'nin sonunu getirecek olan en önemli gelişmelerden biri, Mayıs 1889'da İbrahim Temo önderliğinde bir yeraltı örgütü olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı siyasetinde ağırlığını hissettirmeye başlamış olmasıdır. Söz konusu cemiyet, özellikle İstanbul'daki tıbbiye öğrencileri başta olmak üzere, diğer yükseköğretim öğrencileri arasında hızla taraftar kazanarak büyümüştür (Lewis, 2000: 194-195). 3 Temmuz 1908 tarihinde, askıya alınmış olan Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi ve kapatılmış olan parlamentonun açılması için Resneli Niyazi Bey, kalabalık bir grup eşliğinde dağa çıkmıştır. Sultanın, söz konusu ayaklanmayı bastırmak için yapmış olduğu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, ertesi gün, 23 Temmuz gecesi, sansür altındaki gazetelerde, II. Meşrutiyet'in ilanı sıradan resmi bir haber gibi verilmiş, bu nedenle halka haberin duyurulabilmesi, İstanbul'daki özgürlükçülerin özel çabaları ile mümkün olabilmektedir (Akşin, 2002: 183). Söz konusu süreçte, muhalefetin güçlü kalemi Hasan Fehmi'nin 6/7 Nisan gecesi vurulması büyük tepkilere neden olmuş, bu durum Rumi 31 Mart'ta (13 Nisan) kışladaki erat, erbaş ve alaylı subayların katılımıyla bir silahlı ayaklanmaya evrilmiş, bu karşı devrim girişimi tarihe “31 Mart Olayı” olarak geçmiştir. Başkentteki gelişmeleri haber alan ve Hareket Ordusu olarak adlandırılan Selanik'teki 3. Ordu subayları,

olayları bastırmak üzere İstanbul üzerine hareket etmişler ve 23/24 Nisan gecesi İstanbul'a girerek 24 Nisan akşamı duruma bütünüyle el koymuşlardır. Yaşanılan tüm bu gelişmelerin sonucunda II. Abdülhamid, devlet hazinesini boşa harcamak, halkı şer'i nedenlere dayanmaksızın hapis ve katletmek, vatandaşlara zulmetmek gibi gerekçelerle Nisan 1909'da tahttan indirilerek ailesiyle birlikte Selanik'e sürgüne yollanmıştır. Balkan Savaşı öncesine değin burada gözetim altında tutulan devrik padişah, savaşın yaratmış olduğu kaotik ortam nedeniyle 1 Kasım 1912'de İstanbul'a getirilerek Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiş ve 10 Şubat 1918'de burada ölmüştür (Lewis, 2000: 185-186).

II. Abdülhamid döneminde Ertuğrul isminin ideolojik bir araç olarak kullanımı

II. Abdülhamid Döneminin sanatsal anlamdaki uygulamaları ve tercihleri irdelediğinde milli bir tavrın yerleştirilmeye çalışıldığı görülür. Bu dönemde modernleşme çabalarının yanında bir Türkleşme arayışı da söz konusudur. Dağılan imparatorluğun asli unsuru olan Türkler arasında tarih bilincinin oluşması için Sultan Abdülhamid araştırmalar yaptırmış, Osmanlıların kökeni ile Anadolu'ya hangi yollarla geldiği ve nerelerde yerleştikleri hakkında özel raporlar hazırlatmıştır (BOA, Y.PRK. SGE, 9/110, Can, 2011: 38). Söğüt'te Ertuğrul Gazi türbesinin ihdası, Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'nın Domaniç Çarşamba Köyündeki mezarına türbe yapılması (BOA, YMTV, 47/92, 1 Cemaziyülâhır 1308/12, Ocak 1891, Can, 2011: 38), sarayda Boşnak, Arnavut neferlerle birlikte "Söğütlü" denilen Ertuğrul (muhafız) Alayının kurulması ve sultanın bunlardan "öz hemşehrilerim" diyerek söz etmesi, devletin kimliğinin Türkleşmesi yolunda atılan adımlar arasındadır. Sait Paşa'nın hazırladığı bir layiha II. Abdülhamid Dönemi'nin siyasi açıdan milli bir tavra yönelik konusunda önemli ipuçları içermektedir. Layihada askeri ve siyasi alanlarda alınması gereken tedbirler sıralandıktan sonra Anadolu'nun Osmanlı için ne denli önemli olduğu konusuna değinilerek şu önemli tespitte bulunulmuştur: Devletin kökü Asya'dadır ve devamı da orada olacaktır. Bu nedenle Anadolu'ya özel bir önem verilmeli yatırımlarla zenginleştirilip halkın eğitim ve refah seviyesi yükseltilmelidir (BOA, YEE, 83/70, 25 Ramazan 1297/ 1 Eylül 1880, Can, 2011: 38).

II. Abdülhamid Dönemi'nde, Ertuğrul isminin ideolojik bir kavram ya da söylem olarak kullanılması ve bu genel ideolojik tavrın somut yansımalarının başlıca örnekleri olarak şunlardan söz etmek mümkündür: Bunlar arasında en ünlülerinden biri, dönemi için dramatik bir olaya da konu olmuş olan Ertuğrul Fırkateyni'dir. Çalışmamızın ana konusunu teşkil etmemekle birlikte, bahsi geçen dönem içerisinde "Ertuğrul" denildiğinde belki de ilk akla gelen örneklerden birisi olması nedeniyle, burada kısaca söz etmek faydalı olacaktır.

19. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, Sultan Abdülhamid, izlemekte olduğu İslam birliği politikası gereğince Doğu dünyası ile sıkı bir temas kurmak niyetindeydi. Padişah, Müslümanlar arasında birliği sağlamak ve onların çıkarlarını korumak konusunda kendini vazifeli görmekteydi. Çünkü ona göre Müslümanlar arasındaki bağlar kuvvetlendirildikten sonra, İslam toprakları üzerinde hâkimiyet kurmuş olan İngiltere, Rusya, Fransa ve Hollanda kendisinin ve dolayısıyla halifenin etkisi altına girecekti. Böylece halifenin bir emri ile İslam topraklarında cihat başlayacak ve Müslümanların ayaklanmasıyla İslam ülkesi, gavurların idaresinden kurtulacaktır. Bu düşüncelerle, İran, Türkistan, Çin, Hindistan ve Afrika'ya elemanlar göndererek büyük bir propaganda faaliyetine başlamıştır. Aynı dönemde Rusya'nın, Çin ve Japonya'nın düşmanı olması, II. Abdülhamid'in Doğu dünyası içinde Japonlara yönelmesinde etkili bir faktör olmuştur. 19. Yüzyıl'ın son çeyreğinde hem Osmanlı Devleti hem de Japonya karşılıklı olarak bir arayış içerisinde olması dolayısıyla iki devlet arasında yakınlaşma gerçekleşmiş, böylece Osmanlı-Japon ilişkileri başlamıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin Japonya'ya Ertuğrul ismindeki bir gemiyi göndermesi gündeme gelmiştir (Tızlak, 2001: 40-41).

Ertuğrul Fırkateyni'nin 1861 yılında İstanbul Tersanesi'nde imal edilmiş, yaşlı bir gemi olduğu bilinmektedir. Sultan Abdülhamid tarafından "güzel gemimiz" olarak nitelendirilen söz konusu Ertuğrul Fırkateyni aslında dış görünüş olarak estetik dursa da otuz senelik ahşap, yorgun ve hizmete hâli kalmamış bir gemidir. Dolayısıyla açık denizlerde uzun süreli seferlere çıkabilecek kapasitede olmamasına rağmen, hatta bütün uzmanlar tarafından Japonya'ya gidemeyecek kadar yaşlı ve bakımsız raporları verilmiş olan bu gemi, dönemin bahriye nazırının padişaha vermiş olduğu "sağlamdır"

raporlarının sonucunda yola çıkarılmıştır. Nitekim gemi, altı ayda gitmesi gereken yolu ancak on bir ay gibi uzun bir sürede kat edebilmiştir. Gemiye Ertuğrul isminin verilmiş olması, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu sıkıntılardan maziye sarılarak veya maziden destek alarak güç edinip kurtulma düşüncesinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle böyle bir ismin verilmesi, Osmanlılık politikasının göstergelerinden biridir diyebiliriz. Nitekim Ertuğrul'dan bir süre sonra, Balkan Savaşları'nda alınan yenilginin devamında, Osmanlı Devleti'nin başka bir gemisine de hanedanın kurucusu Sultan Osman'ın ismi verilmiştir (Tızlak, 2001: 42).

Ertuğrul Fırkateyni, 14 Temmuz 1889'da İstanbul'dan Japonya'ya hareket etmiştir. Fırkateynde toplamda 56'sı subay olmak üzere 600'ü aşkın er ve sivil görevli yer almıştır. Yukarıda sözü edildiği gibi yaklaşık bir yıl süren bir seyahatten sonra 7 Haziran 1890 tarihinde Japonya'ya ulaşılmış, mürettebat Japon halkı tarafından coşkulu ve samimi bir hava ile karşılanmıştır. Ertuğrul'un dönüşü ise Uzak Doğu'da fırtına ve tayfunların çoğunlukta olduğu bir mevsime denk gelmiştir. Söz konusu mevsimde; Osman Paşa, Bahriye Nezareti'nden almış olduğu emir gereğince -fırtınalı havalara ve Japonların uyarılarına rağmen- emre itaat etmek için harekete karar vermiş, 15 Eylül 1890'da Yokohama'dan yola çıkmıştır. Dönüş yolculuğuna çıldıktan bir gün sonra, 16 Eylül'de Oşima Adası yakınlarında tayfuna yakalanan gemi kayalara çarparak batmıştır. Kaza ile ilgili haberler ancak 19 Eylül'de Kobe'ye ulaşmış, ardından haber ajanslarıyla durum bütün dünyaya duyurulmuştur. Kazada geminin kaptanı Osman Paşa ile 587 nefer boğularak hayatlarını kaybetmiştir (Tızlak, 2001: 42-46).

Şekil 1. Ertuğrul Fırkateyn-i Hümayûnu (Şahin 2024, s. 142'den)

<https://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0007.jpg>

Bu dönemde Ertuğrul isminin ideolojik olarak kullanımının diğer bir dikkat çekici örneği mülki örgütlenme ya da yapılanmada karşımıza çıkmaktadır. Bilecik şehri, Tanzimat'ın ilan edildiği ilk dönemlerde Eskişehir'e bağlı bir ilçe konumundaydı. Mülki yapılanmada kaymakamlık kurumunun tesis edilmesiyle birlikte 1842'de Eskişehir merkez ilçesi, Bilecik Kaymakamlığı'na eklenmiştir. Kaymakamlığın ortadan kaldırılmasına değin bu statü devam etmiştir. 1847'de sancak merkezi konumundaki Eskişehir'in, coğrafi anlamda buraya bağlı kazaların merkezinde bulunmaması ve bunun mülki anlamda zorluklara neden olması sebebiyle, kısa süreliğine sancak merkezi Bilecik'e nakledilmiştir. 25 Ağustos 1885'te Bilecik, Söğüt, İnegöl ve Yenişehir kazalarının Bursa Sancağı'ndan ayrılarak, merkez Bilecik olmak üzere, Ertuğrul adıyla bir sancağın oluşturulması konusu sultana arz edilmiştir. 30 Ağustos tarihli padişah iradesiyle, devletin kurulup, Ertuğrul Gazi'nin defnedildiği yer olması sebebiyle Bilecik'in sancağa dönüştürülmesi ve buraya da Ertuğrul adının verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Hüdâvendigâr Vilâyetine bağlı olmak üzere, merkezi Bilecik olan; Söğüt, İnegöl ve Yenişehir kazalarından oluşan Ertuğrul Sancağı oluşturulmuştur (Demiryürek, 2015: 7).

Ertuğrul Sancağı'nın tesisi bizzat Sultan Abdülhamid'in emriyle gerçekleşmiştir. Sultanın, devletin kurulduğu coğrafyaya ve kurucularına göstermiş olduğu ilgi dikkate değerdir. Onun döneminde Osmanlı hanedanından geriye kalan miras doğrultusunda bir "Osmanlı kültü" yaratılmıştır. Bunun nedeni, hanedanın meşru duruma getirilmesi ya da meşruiyetinin güçlendirilmesi arayışıdır. Sultanın, devletin kuruluş devrine yönelik büyük ilgisi, 1402'de Timur'a karşı Ankara Savaşı yenilgisinden sonra ortaya çıkan meşruiyet arama yöntemi ile benzerdir. Zira benzer şekilde, Fetret Devri'nin güçlü karakteri ve devleti adeta yeniden kurmuş olan Çelebi Mehmed, devlet kaynaklarının bir kısmını Söğüt'te bir caminin inşası için kullanmıştı. II. Abdülhamid de Çelebi Mehmed gibi temellere yönelme gereksinimi duymuştur (Demiryürek, 2015: 8).

Sancağın teşkiliyle birlikte, Sultan Abdülhamid Bilecik'e bir cami ile hayır binalarının inşa edilmesini istemiş ve buradaki taşınmaz kültür varlıklarının fotoğraflarının çekilerek kayıt altına alınması için bölgeye fotoğrafçı da göndermiştir. Padişahın bu ilgisi neticesinde Bilecik ve Söğüt civarındaki birçok tarihi yapı onararak yeni kurumlara dönüştürülmüştür. Ayrıca Sultan Abdülhamid'in emri ile daha önce burada Karakeçili Aşireti eliyle organize edilen Ertuğrul Gazi'yi anma törenleri de devlet himayesine alınmış, bu etkinliğe resmi bir kimlik kazandırılmıştır. Bu yeni tören düzenine göre bölgenin en yüksek dereceli askeri ve mülki yetkilileri ve diğer görevliler, çoğu Karakeçililer'den oluşan heyetin başında yürüyerek Ertuğrul Gazi'nin türbesini ziyaret edip, ziyaret sonrası ise günün anlam ve önemini vurgulayan konuşmalar yaparak, devamında askeri bando tarafından marşlar çalınması şeklinde resmleştirilmiştir. Söz konusu tören, kesintiler olmakla birlikte imparatorluğun sonuna kadar sürdürülmüştür (Demiryürek, 2015: 8).

II. Abdülhamid'in nezdinde Ertuğrul ismi kutsal bir mana taşıdığı için Ertuğrul Sancağı, bir anlamda padişahın özel ilgi ve koruması altına girmiştir. Bu sebeple sancak merkezinin başka yerlere nakledilmesi talepleri ve idari taksimat yönünden Bilecik'i küçültecek ve zayıflatacak her girişim sonuçsuz kalmıştır (Demiryürek, 2015: 9).

II. Abdülhamid sonrasında tahtta çıkmış olan Sultan Mehmed Reşad Dönemi'nde de Bilecik, her ne kadar bir önceki dönemdeki ilgiyi görmemiş olsa da yine de tamamen unutulmamış ve sancak merkezi olma özelliğini korumuştur. Osmanlı mülki örgütü, Temmuz 1921'de büyük bölgeden, küçük bölge teşkilatlanmasına dayanan yetmiş dört vilayetli yeni bir düzen şeklinde yapılandırılmıştır. Bu yeni durumda Bilecik, yeni mülki teşkilatlanma çerçevesinde il olmuştur. Bununla birlikte Bilecik'in merkezliğini yaptığı sancağın ismi olan Ertuğrul zaman içerisinde adeta Bilecik'le bütünleştiğinden, Bilecik şehri 1926'ya kadar hem Bilecik hem de Ertuğrul adıyla anılmıştır. İki isimliliğin haberleşme, yazışma ve muamelâta karışıklığa neden olduğu gerekçesiyle Dâhiliye Vekâletinin 29 Ağustos 1926 tarihli teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyeti'nce 24 Ekim 1926 tarihli toplantısında iki adlı şehirlerde tek bir resmi isim kullanılması kabul edilmiş, böylelikle Bilecik için Ertuğrul değil sadece Bilecik adı kullanılmaya başlanmıştır (Demiryürek, 2015: 9-14).

Şekil 2. Ertuğrul Gazi Türbesi (Demiryürek 2015, s. 276'dan)

Sultan Abdülhamid Dönemi'nde Ertuğrul isminin kullanıldığı bir başka dikkat çekici örnek askeri alanda karşımıza çıkar. Bu dönemde, yukarıda açıklanan, Ertuğrul Gazi onuruna Ertuğrul Sancağı'nın kurulması sonrasında, Ertuğrul ve Osman Gazi ile savaş arkadaşlarının bölgedeki mezarları restore edilmiş, hazire girişine de 1888'de bir çeşme eklenmiştir. II. Abdülhamid'in yaptırmış olduğu araştırmalar sonucunda, Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'nın İnegöl Kazası'na bağlı Domanıç Nahiyesi'nin Çarşamba Köyü'nde bulunan mezarının yeri belirlenmiş, buraya 1890 yılında sultan tarafından bir türbenin yapılması emri verilmiştir (Y.MTV. 47-92, Dirgen, 2023: 214). Ayrıca Ertuğrul Gazi'nin türbesi de restore edilmiştir (DH. MKT.725-8, Dirgen, 2023: 214).

II. Abdülhamid Dönemi'nde, Osmanlı tarihi ve hanedanlığı açısından manevi değeri oldukça yüksek olan bu tür tarihi yapılara ayrı bir ilgi gösterilerek, restore edilmeleri sağlanmıştır. Sultanın Karakeçililerden oluşan Ertuğrul Süvari Alayı'nı kurdurtarak onlardan "Öz hemşehrilerim" (Tahsin Paşa, 2017: 169, Dirgen, 2023: 215) diye söz etmesinden, hem bu soya karşı bir bağlılığının olduğu hem de Türklük şuuruna sahip olduğu anlaşılmaktadır (Dirgen, 2023: 215).

Şekil 3. Davutpaşa Kışlası önünde Ertuğrul Süvari Alayı (<https://yedikita.com.tr/sultanin-sadik-muhafizlari-ertugrul-suvari-alayi/>)

II. Abdülhamid, bu dönemde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da baş gösteren, Rus, İran, Ermeni tehlikelerine yönelik bir önlem olarak Hamidiye Alayları'nı kurdurmuştur. Bu alaylarda Siverek Karakeçililerine de görev verilmiştir (Çay, 1988: 5-9, Dirgen, 2023: 216). Sultan ayrıca, akraba olarak gördüğü Karakeçili gençlerinden teşekkül eden bir muhafız taburu oluşturmuş, bu alaya da Ertuğrul adını vermiştir (Sümer, 2016: 235, Dirgen 2023: 216). Yaptırılmış olduğu araştırmalar sonucunda, Karakeçililerle büyük bir ünsiyet bağı kurulmuş olması nedeniyle sultan, onlara hayatını emanet edecek kadar güven duymuştur (Küçük, 1988: 221, Dirgen, 2023: 216-217).

II. Abdülhamid'in emriyle kurulmuş olan ve Ertuğrul Süvari Alayı adı verilen tabur, Söğüt ve civarında yaşayan Karakeçili Yörükleri mensuplarından seçilerek oluşturulmuş ve bu alayın komuta kademelerine 17 Mart 1886 tarihinde tayinler yapılmıştır. Buna göre, kurulan birliğe, 5. Süvari Alayı'ndan üst rütbeli iki subay olan Kaymakam Süleyman Bey ve Hakkı Bey atanmıştır. Birliğin binbaşılığına Harbiye Mektebi Süvari Talim Muallim Muavini Kolağası Naim Bey, süvari yaveri kadrosuna Kolağası Lütfi Bey, imam olarak ise -I. Süvari Alayı'nda görevlendirmesi biten- Alay Kâtibi İbrahim Efendi atanmıştır. Ertuğrul Süvari Alayı için Yıldız Hamidiye Camii'nde 30 Nisan 1886 Cuma günü sancak teslim merasimi gerçekleştirilmiştir (İ.DH. 982-77506, Dirgen, 2023: 217). Törende Sultan Abdülhamid, Ertuğrul Süvari Alayı askerlerine hitaben bir konuşma da gerçekleştirmiştir² (Dirgen, 2023: 217).

Sultan Abdülhamid'in başmabeyncisi Tahsin Paşa'nın tanımlamasıyla, sarayda maiyet süvari bölükleri arasında bulunan, "Söğütlü" adıyla bilinen Ertuğrul Süvari Alayı, saraydaki en şanlı, en asil ve en cesur teşkilattır. Bölükte görev yapan Karakeçililer, mert, cesur ve temiz ahlaklı olarak tanımlanmaktadır. Güvenlik açısından çoğu kez evhamlı bir karakter olarak tanımlanan II. Abdülhamid için, Söğüt maiyet bölüğü, Sultan tarafından oluşturulan güvenlik teşkilatları içerisinde en kıymetlisi olarak görülmüştür. Sultan Abdülhamid'in son derece ilgi gösterdiği ve güven duyduğu Söğüt Bölüğü'nün amiri olan Mehmed Efendi ve bir arkadaşının sultanın yatak odasının yanında yattıkları bilinmektedir. Bu durum, sultanın bu alaya canını emanet edecek kadar güvendiğinin bir göstergesidir (Tahsin, 1931, s. 104-105, Dirgen, 2023: 218). Süvari neferliğine, Karakeçili Yörükleri'nin reisi Hacı Bekir Bey'in kardeşleri, oğulları, enişterleri, damatları ve torunlarıyla on bir kişiden fazla olmak üzere katılım sağlamışlardır (Özkul, 2007: 215, Dirgen 2023: 218).

II. Abdülhamid'i ve Osmanlı topraklarını iç ve dış düşmanlara karşı korumakla görevlendirilecek askerlerin de padişaha bağlı olmaları ve bu alayda görev yapabilmeleri için belli bir takım özellikleri taşımaları beklenmiştir. Doğaldır ki bu anlamda aranan ilk şart, Osmanlı Devleti kurucularının köklerine kan bağı ile bağlı olmak, diğer bir ifadeyle, Karakeçili Yörükleri'ne mensup olmak gerekmektedir. Böylece dönemin şartları nedeniyle padişah, yakınında güvende olabileceği askeri personel görmeyi istemiştir (Dirgen, 2023: 218).

Bu temel şart ya da beklentinin dışında, söz konusu bu alaya 1899 yılında katılacak olan otuz yeni muhafızda aranan şartların açıklanması, diğer beklenti ya da şartların neler olduğu konusunda net bilgiler vermektedir. Buna göre: Bu askerlerin iyi ahlaklı olmaları ve ata çok iyi binmeleri kesinlikle şarttı. Bu askerlerin işleriyle meşgul, çalışkan, derli toplu, düzgün kişiler olmaları gerektiği bildiriliyordu. Dini yönden güçlü karakterler olması beklentisi beş vakit namaz kılarak ibadetlerini yapmalarının isteniliyor olmasından anlaşılabilir. II. Abdülhamid'e mahsus, devletin resmi personeli olan özel bir birlik olmaları nedeniyle maaşlı olacaktı. İfa edecekleri görevleri nedeniyle sürekli olarak İstanbul'da bulunmaları ve memleketleriyle ilişkilerini kesmeleri bekleniyordu. Beyliğin kurulmasında öncü rol alan Ertuğrul Gazi ile birlikte Söğüt'e iskân edilmiş ailelerin soyundan olmaları alaya seçilmelerinde en önemli etken olarak kabul ediliyordu. Bu özelliklerin dışında, fiziksel olarak askerlerin dış görünüşlerinin düzgün, gösterişli ve boylarının da belli bir uzunlukta olması bekleniyordu. Tüm Osmanlı devlet personeli gibi sakallı veya sakalsız olma tercihleri kendilerine bırakılmış olmakla birlikte, sakal bırakmış olmayı tercih edenlerin bakımına özen göstermesi isteniliyordu. Bu şartlar dışında, söz konusu seçkin alayın askerleri, padişaha sadık olacakları ve onun emirlerine her koşul altında bağlı

² Konuşmanın detayları için bkz. Tarık, 1302.

kalacaklarına ilişkin Ertuğrul Gazi türbesinde, onun huzurunda bir yemin töreni yapmalıydı. Göreve başladıktan sonra istifa etmek ve memleketlerine geri dönmek isteyen olursa bu kişiler üç yıl görevde kalmalarının ardından kendi memleketlerindeki jandarma kuvvetlerinde görev yapacak şekilde rütbe alabileceklerdi. Ayrıca söz konusu otuz kişi daha önce Yunan Muharebesi'nde görev almış, iyi ata binen ve rütbe olarak yükselebilecek kişiler olmalıydı (Y. PRK. BŞK, 61-1, Dirgen, 2023: 218-219).

Ertuğrul Süvari Alayı, II. Abdülhamid'in korumaları olarak beş bölükten oluşmuştur. Bunlardan ikisi Yıldız Sarayı çevresinde, diğer üçü ise Yıldız Sarayı'nın dış kısmına yerleştirilmiştir (Y. MTV. 20-100, Dirgen 2023: 219). 17 Mayıs 1890'da Davud Paşa Kışlası'nda alınan, İkinci Fırka-i Hümayununa bağlı Ertuğrul Süvari Alayı yoklamasına bakıldığında bir bölümünün Davut Paşa Kışlası'nda bir bölümünün de Yıldız Sarayı civarında yerleşik bulunduğu anlaşılmaktadır (Y. PRK. ASK. 38-94, Dirgen, 2023: 219).

Sultan Abdülhamid'in seçilmiş olan Söğüt Bölüğü mensuplarına dair konuşmalarında onlara "Öz hemşehrilerim" diye hitap ettiği ve onlardan her zaman memnuniyet ve övgüyle söz ettiği görülmektedir. Başmabeynci Tahsin Paşa, bölük hakkındaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır: "Yıldız Sarayı'nda insanların her çeşidini, insan ahlakının her rengini, iyilik ve kötülüklerin her derecesini görmüş bir insan sıfatıyla şunu söylemeyi kendime vicdan borcu bilirim ki, damarlarında Türk neslinin temiz ve mübarek kanı dolaşan bu Karakeçili Bölüğünden hiçbir fert, hiçbir şekilde ve surette ne şahsen ne de başkasının aracılığıyla kötülük etmemiş ve kötülüğe alet olmamıştır. Bunlar Yıldız Sarayı'na bir kaya gibi girdiler, zamanı gelince yine bir kaya gibi tertemiz ve lekesiz çıktılar. Allah kendilerinden razı olsun!" (Tahsin Paşa, 2017: 169, Dirgen, 2023: 220).

Ertuğrul Süvari Alayı'nın kıyafetleri (Dönem fotoğraflarından ve Fausto Zonaro'nun tablosundan da anlaşılabilen üzere) o dönemki askeri üniformalara kıyasla gözle görülür şekilde daha süslü ve özenlidir. Alayın mensupları astragan kalpakları, kırmızı ceketleri, zarif çizmeleri, eyerlerinde kılıçları ve ellerinde mızraklarıyla at üstünde sultanın arabasını takip edecek şekilde törenlerini gerçekleştirmişlerdir (Dabağyan, 2005: 487, Dirgen, 2023: 224).

Ertuğrul Süvari Alayı, seçkin bir atlı birlik olması nedeniyle, personelin seçiminde ve giyim kuşamında gösterilen özenin, birliğin atları için de gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu özel birliğin kullandığı atların da dayanıklı ve gösterişli olması istenilmiştir. Söz konusu atlar, büyük ve dayanıklı olmaları nedeniyle, dönem topçularının da kullandığı Macaristan'dan temin edilmiştir (Çetin, 2011: 207). Ayrıca Anadolu'da at yetiştiriciliği ile ünlü Adana, Sivas gibi yörelerdeki Çerkezlerden de at getirildiği bilinmektedir (Dirgen, 2023: 226).

Ertuğrul Süvari Alayı'nın icra ettiği başlıca görevler şunlar olmuştur: Bir muhafız birliği olarak öncelikle padişahı korumak; Osmanlı topraklarını ziyarete gelen önemli devlet adamlarının güvenliğini sağlamak. Örneğin, II. Abdülhamid, Alman İmparatoru II. Wilhelm ve maiyetini -İstanbul ziyaretleri sırasında- bu alaya emanet etmiştir. Alay mensupları, resmi törenlerde padişahı en iyi şekilde temsil etmek gayesine hizmet etmişlerdir. Bu birlikler, zaman içerisinde sultanı korumak görevinin yanında devletin köklü temellere dayandığını göstermek amacıyla, tören birlikleri olarak da görev almıştır ki -aşağıda sözü edilecek olan- Fausto Zonaro'nun bu konudaki tablosu böyle bir anın ölümsüzleştirilmiş bir hâlidir.

Ertuğrul Süvari Alayı'nın mensupları, Karakeçili Yörükleri'nden seçilmiş olmaları nedeniyle, devletin sembol kaynağı olarak görülmüş ve protokolda kendilerine önem verilmiştir. Bu durum, askerlerin üniformaları, atları ve silahları üzerinden kolaylıkla okunabilmektedir. Taşımakta oldukları askeri teçhizat arasında kılıç ve mızrağın bulunması, devlet geleneklerini de yaşattıklarının bir göstergesidir. Söz konusu dönemde devletin içerisinde geçmekte olduğu ekonomik güçlüklerle rağmen, taburlar için giderden kaçınılmadığı ve Maliye Nezareti tarafından atlar ile üniformalar için ayrılan kaynakların birincil öncelikli olarak sağlandığı arşiv belgelerinde görülebilmektedir. Törenlerde askerlerin nasıl

sıralanacağına dahi bir talimname ile resmi olarak belirlenmiş olması da dikkat çekicidir (Dirgen, 2023: 230-231).

Osmanlı tahtının korunması, uzun yıllar boyunca Balkanlar, Arap Yarımadası ve Kafkaslar'dan temin edilen kişilerle sağlanmıştır. Bu bölgelerden başkent İstanbul'a gelmiş olanlar Osmanlı barışının sembolü olarak düşünülen Osmanlılık fikrine destek olmuşlardır. Osmanlı'nın son döneminde ise Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlılık bir arada uygulanan ve yaşayan politikalar olmuştur. İçeride ve dışarda yaşanan siyasi gelişmeler, bu akım ve politikaların bir arada uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Dış siyasette 17. Yüzyıl'dan itibaren gelişen Milliyetçilik akımının Osmanlı coğrafyasında hızla yayılması, bu politikaları uygulanabilir hale getirmiştir. Ertuğrul Süvari Alayı'nın tesis edilmesiyle de hem II. Abdülhamid'in atalarına bağlılığı hem de Türkçülüğün önemi vurgulanmıştır (Dirgen, 2023: 232).

Fausto Zonaro ve Ertuğrul süvari alayı tablosu

Fausto Zonaro, 18 Eylül 1854'te İtalya'nın Padova Eyaleti'nin Masi Kasabası'nda doğmuştur. Uzun yıllar İtalya'da resim eğitimi alıp çalıştıktan sonra 1891 yılında 37 yaşındayken çağının tanınan yazarları Theophile Gautier ve Edmondo de Amicis'in İstanbul üzerine yazdığı "oryantalist" kitapların da (özellikle Amicis'in yazmış olduğu Constantinopoli 1874) etkisiyle, kendisinde İstanbul'da yaşamak ve sanat hayatını bu şehirde sürdürmek isteği oluşmuştur. Zonaro nihayet, dokuz günlük bir gemi yolculuğunun ardından kendisinde oldukça merak uyandıran bu şehre 1891 yılında ayak basmıştır (Öndeş vd., 2002: 28, Demirarslan ve Savcın, 2017: 133). İtalyan ressam Zonaro, İstanbul'a ulaşmasından hemen sonra, şehrin merkezi semtlerinde sehpasını kurarak yaptığı gözlemlerle tablolar ortaya koymaya başlamıştır. İstanbul, Zonaro'nun yeteneğini geliştirdiği ve sanatının kabul gördüğü şehir olmuştur. Ressam, ilk zamanlar geçinmek amacıyla İstanbul manzaraları resmetmiştir. Bunlarda kırmızı fesli ya da yeşil sarıklı erkekler, yaşmaklı kadınlar gibi insan tasvirleri yanında, Galata Köprüsü, Haliç görünimleri gibi temalara da yer vermiştir. Sanatçının, manzaralarını açık havada gerçekleştirme isteği ya da eğiliminin Paris'te bulunduğu yıllarda tanıştığı bazı Fransız ressamın etkisiyle ve dönemin genel anlayışı sonucu olduğu söylenebilir. Zonaro, İstanbul'da bir meydanda gözlemlerde bulunup resim çalışmalarını sürdürdüğü bir gün zaptiyece yakalanmış, bu yöndeki faaliyetlerde bulunmanın yasaklanmış olduğu konusunda ikaz edilerek bunu bir daha yinelememesi şartıyla salıverilmiştir. Sonraki süreçte, bir anlamda göz hapsinde tutulan ve takibata uğrayan Zonaro, yine de İstanbulu resimlemek sevdasından vazgeçmemiş ve tüm bu resmi takibata rağmen, yürürken notlar almış ve eskizler yapmaya devam etmiştir (Süzen, 2018: 159).

Fausto Zonaro, İstanbul'da 1891-1894 yılları arasındaki döneminde, kendisi tarafından hazırlanmış olan ahşap panoların üzerine, çoğunlukla açık havada resimler yapmayı sürdürmüştür. Yaklaşık 40-45 cm ölçülerindeki bu panolar, tuvale göre daha sağlamdır, taşınmaları ve korunmaları da daha kolay olmuştur (Tantekin, 2005: 32, Süzen, 2018: 159). İstanbul'daki ilk dönemlerinde maddi sıkıntılar yaşamış olan ressam, açık havada çeşitli meydanlarda resim çalışmaları yapmayı sürdürmüş ve resimlerini Zellich Kitabevi'nde sergileyerek, -alıcısı daha çok Avrupalı gezginler olan kişilere- "İstanbul Hatırası" olarak pahalı olmayan fiyatlara satıp geçimini sağlamaya çalışmıştır. Yine açık havada gözlemler yaparak çalışmalarını sürdürmüş olduğu 1896 yılının bir cuma gününde, o an Galata Köprüsü'nden geçmekte olan Ertuğrul Süvari Alayı ile denk geldiğinde, beyaz atların oluşturmuş olduğu manzaraya hayran kalmıştır. Kendisine yaklaşmakta olan süvarileri gözlemleyerek portre çalışmaları yapmış ve sonrasında bu konuları tuvale aktarmıştır. Dönemin Rusya Büyükelçisi De Nelidov, Zonaro'nun Ertuğrul Süvari Alayı tablosunu tamamlamasından sonra, saray ressamı Luigi Acquarone'nin ölümü nedeniyle boş kalan saray ressamlığı pozisyonu için bu resmin iyi bir fırsat olabileceği konusunda kendisini yüreklendirerek, eseri Sultan Abdülhamid'e takdim etmesini tavsiye etmiştir. Zonaro'nun dostu olan Münir Bey'in, Yıldız Sarayı'nda, bir cuma selamlığı sonrası, tabloyu Sultan Abdülhamid'e göstermesi sonrasında, çok beğeniyle karşılayan padişah, Zonaro'yu Mecidiye Nişanı'yla taltif etmiş ve ayrıca kendisini Ressam-ı Hazret-i Şehriyârî (Saray Ressamı) olarak atamıştır (Süzen, 2018: 159-160).

Fausto Zonaro, saray ressamı sıfatıyla göreve başladıktan iki yıl sonra, Türk-Yunan Savaşı'nı konu edinen "Dömeke Harbi" tablosunu tamamladığında bu kez Osmanlı Nişanıyla ödüllendirilmiş ve

kendisinin talebi üzerine, İstanbul Akaretler'deki 50 numaralı daire kendisine tahsis edilmiştir (Germaner vd., 2006: 116, Süzen, 2018: 160). Zonaro'nun bu dönem resimleri, bize dönemin Osmanlı dünyası hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Saray ressamı olarak çalışmalarını artık Yıldız'da sürdüren Zonaro, o dönemi salt tablolarında anlatmakla yetinmemiş, yakın çevresindeki kişilere de İstanbul'a duyduğu sevgiyi ve anılarını aktarmıştır. Sanatçı, resim üretimlerinin dışında kimi eğitim faaliyetleri de sürdürmüş ve geleceğin ilk Türk kadın ressamı olarak ünlenecek olan Celile Hanım ile Mihri (Müşfik) Hanım'a da resim dersleri vermiştir (Öndeş vd., 2002: 58, Süzen, 2018: 160).

1896'da saray ressamı olarak hizmete başlayan Zonaro'nun görevlendirilme şekli de farklı ve ayrıcalıklı olmuştur. Saray için görev yapan diğer bazı sanatçılar mukavele usulüyle görevlendirilirken, Zonaro'nun bizzat padişah iradesiyle tayin edildiği görülmektedir. On dört yıla yakın süreyle Yıldız Sarayı'nda görev yapmış olan Zonaro, bu süreçte her zaman özel bir ilgi görmüş ve padişahın yakınlık ve iltifatına ulaşmış; her vesileyle ödüllendirilmiştir. Bağlanan maaş ve ayrıca bağışlarla ekonomik sıkıntılardan sıyrılmış ve böylece güven dolu bir ortamda sanatını daha rahat olarak ortaya koyabilmiştir. İstanbul'daki ilk dönemlerinde hep yasak ve kısıtlamalarla karşılaşan ressamın, artık aksine, rahat bir şekilde çalışabilmesi için kendisine her türlü olanak sağlanmıştır. Beşiktaş Akaretler'de atölye ve galerisini de içine alacak büyüklükte ferah bir konut ücretsiz olarak kendisine tahsis edilmiştir. Zonaro, İstanbul günlerinde Türkçe öğrenmiş, saray merasimlerinde protokolde yer almış, çeşitli sergilere eserleriyle katılım sağlamıştır. Bir anlamda, bir İtalyan'dan ziyade, daha çok bir Osmanlı gibi yaşamış; padişahın desteğini görmüş; üst düzey bürokrasi arasında takdir edilmiştir. Kendisine sağlanmış olan tüm bu destek, şüphe yok ki sanatçının huzur içinde, verimli bir şekilde çalışacağı bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Başkentin soylu aileleri ve özellikle Osmanlı hanedan mensupları için, Zonaro'ya hem portrelerini yaptırmak, hem de onun imzalı tablolarını konaklarına asmak bir gurur vesilesi olmuştur. Dönemin basını da Zonaro'dan her fırsatta söz etmiş ve zaman zaman da tablolarına yer vermek çabasında olmuştur (Ürekli, 2014: 27).

Şekil 4. Fausto Zonaro (<https://www.peramuzesi.org.tr/blog/zamaninin-tanigi-fausto-zonaro/1568>)

Zonaro, saray ressamı sıfatıyla, Osmanlı tarihinde gerçekleşen kimi önemli olayları dramatize ederek bunları tablolarının konusu yapmıştır. Bu dönemde Batılı tarzda eserler ortaya koyan Osmanlı ressamlarının varlığına rağmen, sarayın Zonaro gibi Avrupalı resamlara saray ressamı unvanını vermeyi sürdürmesinin, özellikle kalabalık figürlü kompozisyonları gerektiren Türk tarihiyle ilgili sahnelerin sipariş edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yeni yapılanmakta ve kuruluş aşamasında olan Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi dışında, sarayın bu tür siparişlerini karşılayabilecek olan bir başka kurumun olmadığı bir ortamda, Osmanlı sarayı bu yaklaşımıyla resmi sanatın ortaya çıkmasına da hizmet etmiştir (Ürekli, 2014: 27).

Saray ressamı sıfatı ve göreviyle sanat yaşamının zirvesine erişen Zonaro, Sultan Abdülhamid'in 1909'da İttihatçılar tarafından tahttan indirilmesinden sonra büyük sıkıntı ve güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve Selanik'e gönderilmesinin ardından, iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi, iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla kendisinden önce var olan yönetimin kadrolarını tasfiyeye girişmiştir. Bu durumdan bilhassa da bürokrasinin her kademesinde görev yapmakta olan yabancılar etkilenmiştir. İttihat ve Terakki yönetiminin giderek artan sert uygulamaları, salt siyasi ve askeri alanlarda olmamış, sarayda görevli bulunan yabancı uyruklu sanatçıları da doğrudan etkilemiştir. Saray son baş ressamı Fausto Zonaro da bu politik tercihlerin karmaşası içerisinde, ideolojik ve politik unsurların hedefi haline getirilmiştir. Zonaro, önceleri sarayda oldukça nüfuzlu ve her türlü olanağa sahip bir pozisyondayken, beklenmedik bir şekilde tüm imtiyazları aniden elinden alınmış, işsiz ve çaresiz bırakılmıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak da 1910 yılında, memleketi İtalya'ya dönmek zorunda kalmıştır (Ürekli, 2014: 28).

Zonaro hatıralarında, Sultan Abdülhamid'e dair gözlem ve düşüncelerini de paylaşmaktadır. Bu göre II. Abdülhamid, Avrupa'daki gelişmeleri ve yenilikleri yakından takip eden, salt diplomaside değil güzel sanatlar alanında da yeniliklere açık, modern bir padişah'tır. Bu yönünü göstermek ve kendisine karşı oluşan önyargıları ortadan kaldırmak amacıyla da her fırsatı değerlendirmektedir. Zonaro ayrıca, bir sanatçı olarak kendisinin, sanat yoluyla Osmanlı medeniyetinin tanıtımıyla da görevli bulunduğunun farkında olarak hizmette bulunduğunu da dile getirmiştir. Saray ressamı sıfatıyla, padişahın ve saray çevresinin siparişleri olarak yaptığı portrelere ve Osmanlı tarihiyle ilgili betimlediği resimlere ek olarak, Osmanlı başkentinin değişik yerlerinde yaptığı Osmanlı yaşantısıyla ilgili tabloları ve manzaralarıyla, Batı dünyasında da oryantalist bir şöret ve kimlik kazanmıştır (Ürekli, 2014: 27, 28).

Zonaro'nun, saraya kabul edilmesi ve dahası "saray baş ressamı" olarak görevlendirilmesinde, "Ertuğrul Süvari Alayı'nın Galata Köprüsü'nden Geçiş" adlı tablosunun önemli bir rol oynadığından yukarıda söz etmiştik. Dolmabahçe Sarayı, 47 Nolu müzik odasında bulunan eser, 1901 tarihli olup, 202 x 117 cm boyutlarında ve tuval üzerine yağlı boya tekniğinde yapılmıştır (Gürçağlar, 1991: 123). Söz konusu eser, bir askeri geçit törenini yansıttığının yanı sıra, aynı zamanda bir güncel yaşantı sahnesidir ve kompozisyon düzeni, resmin oluşturulmasında fotoğraftan yararlanıldığını açıkça ortaya koymaktadır (Süzen, 2018: 161).

Dolmabahçe Saray Koleksiyonu'nda bulunan tabloda, Sultan Abdülhamid'in hassa alayı, tören düzeninde Galata Köprüsü'nden geçerken betimlenmiştir. Görüş alanını genişletmek amacıyla derin bir perspektifin egemen olduğu kompozisyonda, arka plandaki Yeni Cami'nin silikleşen silueti içinden alayın tümü beyaz, bakımlı atları, açılmış flamalarıyla resmedilmiştir. Tablo padişaha sunulmadan önce Münir Paşa tarafından küçük bir denetimden geçmiştir. Zonaro o anı şöyle anlatır: "... sarayın en nazik ve en cana yakın insanı, aziz dost Münir Paşa'nın huzurundayım... Bakın dedi, Padişah hazretleri yoksulluğu hiç sevmez ve yalınayak dolaşan insanların var olduğunu düşünemez. Bu oğlanı güzelce giydirmenin bir yolu yok mudur?" Zonaro, resmi üzerinde talep edilen bu değişikliği kabul etmez ve resim padişaha verilir. Aradan epey bir zaman geçer. Fransız Meclis Başkanı M. Paul Deschanel, Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. Yıldönümünde kendisini ziyarete gelir. Padişah, konuşunu sarayın içinde hazırlattığı resim galerisinde gezdirir: "Deschanel, Ertuğrul Süvari Alayı Köprü'de tablosunun önüne geldiğinde durarak tabloyu özel bir dikkatle inceler. 'Şahane bir tablo', padişah hemen cevap verir: 'Öyleyse sizindir.' Ertesi gün padişah hazretlerinin Fransız Meclis Başkanı'na armağan ettiği tablo, Fransa

Büyükelçiliği'ne gönderilir. Sarayda duvarda boş kalan yeri doldurmak üzere Sultan Abdülhamid aynı tablonun yeniden yapılmasını talep eder. Bu ikinci tablo bugün Dolmabahçe Sarayı'nda sergilenmektedir. Zonaro bir süre sonra Ertuğrul Süvari Alayı Köprü'de adlı eseri tekrar yapar. Ancak bir takım değişikliklerle... Resmin ilk halinde alayın geçişini izleyen yalın ayaklı bir çocuk ve çingeneler bu kez bu kompozisyonundan çıkartılmıştır. Onların yerinde ise, gayet iyi giyimli İstanbullularla, Zonaro ve eşi de yer alır. Belli ki Münir Paşa'nın önceden yaptığı uyarı etkili olmuştur (Zonaro, 2008: 145, Süzen, 2018: 162).

"Ertuğrul Süvari Alayı'nın Galata Köprüsü'nden Geçışı" isimli eserinde sanatçı, kompozisyonunu, Karaköy yönünden bakan bir bakış açısıyla ele almıştır. Resimde perspektif ögesi ön plana çıkarılarak güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Resmin ön planı iki ana bölümden oluşmaktadır. Sağda, başlarında komutanları ile arka plana doğru derin bir perspektifle uzanan Ertuğrul Süvari Alayı'nın asker ve zabıtları, beyaz atları üzerinde, tören giysileri ve mızraklarıyla yer almaktadır. Solda ise bu görkemli geçit törenini seyreden çeşitli sınıflara ve ırklara mensup İstanbul ahalisi görülmektedir. Arka planı ise Tarihi Yarımada (Historical Peninsula) oluşturmaktadır. Burada solda Yeni Cami ve sağda ise Beyazıt Yangın Kulesi belirgin olarak görülebilmektedir. Sanatçı, bir öğle zamanında gerçekleşen bu geçit töreninde, parlak ve bol ışıklı bir mekânı betimlemiştir. Zonaro'nun ayrıntıcı, fotografik, keskin bir gerçekçilik içinde resmi oluşturduğu söylenebilir. Süvari alayına diyagonal olan bir yerden bakarak resmeden sanatçı, resmin sağ ön planından arkasına doğru belirgin bir perspektifle süvari alayını gerek hacimsel gerekse resmin ana ögesi olarak ön plana çıkartmaktadır. Burada ön planda, alayın önünde beyaz sakallı, madalyonlu süslü tören kıyafetlerini giymiş, sağ elindeki kılıcı selam durumunda tutan, sol eliyle atının dizginlerini tutmuş olan süvari komutanı yer almaktadır. Bunun arkasında atının üzerinde hafifçe arkaya dönerek ardındaki zabıte bir şeyler söylemeye hazırlanan komutan yaveri bulunmaktadır. Alayın sancağı kırmızı bir kılıfa sarılı olduğu halde, sancaktar süvarinin elindedir. Zonaro, alayın betimlenişinde ölçülü fırça vuruşlarıyla, doğa gerçekçiliğine sıkı sıkıya bağlı fotografik denecek kadar ayrıntıcı bir tutum içinde çalışmıştır. Süvarilerin bindiği tüm atlar beyazdır, tırıs yürüyüşü içinde uyumlu adımlarla seyirciye doğru ilerlemektedirler. Biraz sonra tüm alay Galata Köprüsü'nden geçişini tamamlayacak ve seyircinin yanından geçecektir. Askerler siyah kalpak, siyah üniforma giymektedirler. Mızraklarının ucundaki kırmızı flamalar rüzgârla uçuşmakta, güneşin parlak ışıklarıyla ön plana çıkmaktadır. Sanatçı böylece tüm ihtişamıyla ağır ağır ilerleyen, bir süvari alayının -bu alay padişahın da önem verdiği seçilmiş askerlerden kurulu bir alaydır- seyirci üzerinde yarattığı etkiyi iyice hesaplamıştır (Gürçağlar, 1991: 123, 124).

Tablodaki Galata Köprüsü, günümüzde mevcut olmayan köprüdür. Sanatçı daha serbest fırça vuruşlarıyla sarı ve kahverengiyle ahşap köprünün dokusunu oluşturmuştur. Öyle ki köprünün iki yanındaki su olukları görülebilmektedir. Resmin en sağında köprünün parmaklıkları ve fenerleri titrek, parıldayan bir görünüm içerisinde ayrıntısız olarak resmedilmiştir. Resmin solunda ise bu töreni seyreden İstanbul halkı bulunmaktadır. Zonaro, Ertuğrul Süvari Alayı'nı betimlerken uyguladığı titiz, ayrıntıcı fırça vuruşlarını, İstanbul halkını betimlerken uygulamamıştır. Bunun yerine, parlak ışık altında, hızlı fırça vuruşlarıyla, rengin ön plana çıktığı bir çalışma içine girerek, belki de süvari alayının vurgulanmasını istemiştir. Buna karşın resmin solundaki insanlar, renksel özelliğin ağır bastığı bir görüntünün parçaları olarak daha doğal ve içten bir görüntü ve hareket içindedirler. Resmin sol ön planında başında geniş kenarlı şapkası, kravatı, ceketi, pantolonu, elinde pardesüsü ve şemsiyesiyle Avrupalı bir erkek ve yanında süslü şapkası, uzun sarı elbisesiyle Avrupalı bir kadın yer almaktadır. Kadın boynuna astığı, dönemin modası olan sapsız gözlüğünü gözüne götürerek alayın geçişini dikkatle izlemektedir. Arkalarında bulunan kırmızı fesli bir adam, umutsuz bakışlarla önünden geçen askerleri süzmektedir. Avrupalı çiftin arkasında uzun pembe elbisesi ve peçesiyle bir İstanbullu hanım, şemsiyesini arkasına doğru eğerek, bir eliyle peçesini aralamış, yüzünü açarak bu olayın tanıklığına ortak olmaktadır. Bu kadının önünde yaşlıca bir kadın, uzun iki parça sarı renkli elbisesi içinde hafifçe eğilerek,

yüzünü örten peçesini açmış olarak elinden tuttuğu çocuğa bir eliyle süvarileri göstererek bir şeyler anlatmaktadır. Çocuk kırmızı fesi, denizci ceketi ve pembe elbisesiyle varlıklı bir aileden geldiğini hissettirmektedir. Arka planda, köprü üzerinde yürüyen Batılı ve Osmanlı ahali yer almaktadır. Sanatçı özellikle figürleri arka plana doğru daha büyük bir serbestlik içinde ayrıntıdan arındırmış, renk lekelerine dönüştürmüştür. Köprü üzerindeki fenerlerden yansıyan parıltılar, sanatçının bu tutumunu sürdürdüğünü göstermektedir. Resmin arka planını oluşturan Yeni Cami, Beyazıt Yangın Kulesi ve tarihi İstanbul dokusu gri-mavi, mor bir silüet halinde karşımıza çıkmaktadır. Köprünün Eminönü tarafından çıkan Yeni Cami'yi perdeleyen duman gri-mor renkle betimlenmiştir. Gökyüzü ise bulutsuz, açık maviye boyanmış, açık bir havanın parlak bir ışığın belirleyici nitelikte bir ögesi olarak vurgulanmıştır (Gürçağlar, 1991: 124-125).

Söz konusu resimde, devletin askeri gücünü ve ihtişamını simgeleyen Ertuğrul Süvari Alayı'nın geriye doğru uzanan beyaz at sırası ile süvarilerin taşıdığı sancaklar, bir görsel propaganda ögesi olarak kullanılmıştır. Ressam, tablonun sol altında bir anneyi küçük çocuğuna gururla askerleri gösterirken betimleyerek halkın süvari alayına gösterdiği sevgi ve ilgiyi açıkça göstermektedir. Bu da Osmanlı toplumunda son derece önemli bir yere sahip olan askerliğin yüceltilmesine yönelik bir propaganda arayışı olarak yorumlanabilir (Gülaçtı, 2017: 43).

Şekil 5. "Ertuğrul Süvari Alayı'nın Galata Köprüsü'nden Geçışı" isimli tablo (1901) (Gürçağlar 1991, s. 126'dan).

Ertuğrul Tekke-Camii

Tekke, Beşiktaş'ta, Barbaros Bulvarı yanında, Yıldız Mahallesi'nde, Cihannümâ Yıldız Caddesi'nde, 265 ada, 4 parselde yer almaktadır (Özdamar, 2007: 292). Tekke'nin şeyhi Muhammed Zâfir Efendi'nin ailesi için inşa edilmiş ve günümüzde harap bir durumda olan iki konak ise 261 ada üzerinde yüksek duvarlarla çevrili, üç buçuk dönümlük geniş bir bahçenin içerisinde yer almaktadır (Çetintaş, 2012: 24, Köse 2017: 89).

Tekke, II. Abdülhamid tarafından Şazeliyye Tarikatı'nın ileri gelen şeyhlerinden, bu tarikatın Medeniyye kolunun kurucusu Şeyh Muhammed Hasan el-Medenî'nin (ö. 1847) oğlu ve halifesi olan Şeyh Muhammed Zâfir Efendi (ö. 1903) adına inşa ettirilmiştir. Cami-tekke niteliğinde olan bu kuruluşun adı, Osmanlı hanedanının atası Ertuğrul Gazi'nin anısını canlandırmak arzusunun yanı sıra, II. Abdülhamid'in, yine bu amaçla Domaniç yöresi Türkmenlerinden oluşturduğu Ertuğrul Alayı'nın ibadetine tahsis edilmesinden kaynaklanmaktadır (Tanman, 2017: 190-191).

Ertuğrul Tekkesi, İstanbul'da fazla yayılmamış olan, daha önce Unkapanı ve Alibeyköy'deki iki tekke ile temsil edilen Şazeli Tarikatı'nı güçlendirmekten çok, İslam âleminin çeşitli yörelerinden Osmanlı başkentine gelen tarikat şeyhleri ile ulemayı ağırlamak, özellikle de bu kişiler aracılığı ile Osmanlı

hanedanının tasarrufunda bulunan hilafet kurumunun prestijini artırmak amacıyla tesis edilmiştir. Başka bir deyimle, bu tekkenin varlık sebebi II. Abdülhamid'in Panislamizm politikasına, Şeyh Zafir Efendi'nin -Trablusgarp'ın Mısra Kasabası merkez olmak üzere- Şazeliğin yaygın olduğu bütün Kuzey Afrika'daki büyük nüfusuna dayanmaktadır (Tanman, 1994: 196).

Başlangıçta cami-tevhidhane ve selamlığı barındıran esas yapının yanı sıra harem ve misafirhane bölümlerinden meydana gelen tekke, 1905-1906'da çeşme-kitaplık-türbe üçlüsü ile donatılmıştır. Birbiriyle bağlantılı olan bu bölümlerin tasarımı İtalyan mimar Raimondo d'Aronco'ya aittir. Cami-tevhidhaneye 1905'ten önce bir minare eklendiği tespit edilmiştir (Tanman, 1994: 196).

Şekil 6. Ertuğrul Tekkesindeki bir töreni gösteren Yıldız Albümlerinden bir fotoğraf (M. Baha Tanman Fotoğraf Koleksiyonu, Tanman 1994, s. 197'den).

Değerlendirme

Osmanlı tarihinde 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması sonrası, imparatorluk kuruluşundan bu yana ilk kez toprak kaybına uğramış ve bu tarihten sonra bir gerileme ve nihayetinde ise bir dağılma sürecine doğru yol almıştır. III. Ahmed Dönemi'nde (1703-1730) Batı'daki gelişmelerin izlenerek, benzer uygulamaların Osmanlı topraklarında denenmeye başlandığı ve Lale Devri olarak adlandırılan dönemde, imparatorluk girişmiş olduğu çeşitli ıslahat hareketleri ile eski gücünü yakalamaya çalışmıştır. Sultan Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861), padişahın saltanatının hemen başlarında 1839'da ilan olunan Tanzimat Fermanı ile imparatorluk, Batılılaşma yönündeki çabalarını daha resmi düzeyde bir devlet programı ve projesi olarak hayata geçirmiştir. Bu çabalar, 32. Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz Dönemi'nde de (1861-1876) çeşitli icraatlarla sürdürülmüştür. Nihayet II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909), bir yandan 18. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde başlatılan Batılılaşma faaliyetleri sürdürülmeye çalışılırken bir yandan da yeni denge arayışları içerisinde özellikle Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin tesis edilerek emperyalizme karşı koymayı hedefleyen siyasi bir eğilim olan Panislamizm akımı doğrultusunda bir politik tavır geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunlarla birlikte, adeta Gerileme Dönemi'nin toprak ve güç kayıplarının izlerini silmek istercesine, Osmanlı Devleti'nin köklerine doğru yeni bir arayış içerisine girildiği ve siyasal ya da ideolojik anlamda Osmanlılık olarak adlandırılan bir eğilimin de yavaş yavaş kendisini hissettirmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı'nın ihtişamlı geçmişine vurgu yapılması arayışının özellikle kuruluş dönemi bey ve padişahlarının

isimlerinin kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılması olgusu dikkat çekicidir ve bu bağlamda II. Abdülhamid Dönemi için en favori isim Ertuğrul Gazi olmuştur. Yukarıda detayları açıklandığı üzere, Ertuğrul Gazi'nin ismi, yerleşim yerlerine, çeşitli taşıtlara, kurulan yeni askeri alaylara, yapılan yeni camilere verilmeye başlanmıştır. Bu durum net olarak ideolojik-politik bir "kurgunun" ya da yapılanmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu eylemler, doğaldır ki, sanat alanını da etkilemiş ve yukarıda salt iki örneği seçilerek anlatılmaya çalışıldığı üzere, resimde ve mimaride Ertuğrul isminden ilham alan sanat eserleri meydana getirilmiştir. Saray ressamı İtalyan Fausto Zonaro, ihtişamlı Ertuğrul Süvari Alayı'nı, Galata Köprüsü'nden geçerken gözlemlemiş ve bu etkileyici ve heyecan dolu anı, bir resminin konusu yapmış ve hatta bu tablosu yoluyla sarayla bağlantı kurarak, Osmanlı topraklarındaki resmi kariyerinin başlamasını sağlamıştır. Mimari alanda da özellikle II. Abdülhamid Dönemi'nde önemli bir saray kompleksi olarak gelişmeye başlayan Yıldız Sarayı çevresindeki önemli yapılara yine Ertuğrul isminin verildiği görülmektedir. Bunlardan biri, bugün ayakta olmayan, Ertuğrul Kışlası ve bir diğeri ise bu kışlaya yakın bir mesafede olan Ertuğrul Kışla Camii'dir. Görüleceği üzere "Ertuğrul", başta askeri olmak üzere, sivil, bürokratik ve dini birçok kuruma ve yapıya isim olmuştur.

Sonuç

Sonuç itibari ile çalışmamıza başlamadan önce yapmış olduğumuz tarih, siyaset bilimi, sanat tarihi literatürü taramalarında "Ertuğrul" isminin bir siyasal araç olarak kullanımının, sanat alanına yansıyan örneklerinin saptanıp, bunlar üzerine odaklanan bir analiz çalışmasının yapılmadığı tespit edilmiş olup; bu bağlamda Ertuğrul isminin ideolojik ve sanatsal temsilleri, II. Abdülhamid Dönemi politikaları bağlamında bütüncül bir okumayla ele alınmıştır.

Salt bu çalışmamız bağlamında ele almış olduğumuz Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyılı'nda değil, tarihin hemen her döneminde ister resim alanında olsun ister mimarlık ve diğer sanat alanlarında, siyaset-buna ekonomi de eklenebilir/eklenmeli- doğrudan ya da dolaylı bir yönlendirici dinamik olmuştur. Sanatın, bu yönüyle de bazen siyaset kurumunun "hizmetinde" olduğu iddiasında bulunulabilir. Bu bağlamda "Ertuğrul" isminin kullanımı, büyük dünya tarihi ve coğrafyası içerisinde lokal bir örnek olarak önümüzde durmaktadır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2010). Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Çev. Sedat Cem Karadeli, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akarlı, E. (1985). "II. Abdülhamid (1876-1909)", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt V, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1292-1294.
- Akşin, S. (2002), Siyasal Tarih (1789-1908), Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908, 7. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, ss. 77-187.
- Berkes, N. (2003). Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (YKY).
- Can, S. (2011). II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Mimarisi ve Sanat Anlayışı, Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid, Cilt 5, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, ss. 25-41.
- Çay, A. (1988). Ertuğrul Gazi, Karakeçililer ve Söğüt Bayramı. III. Osmanlı Sempozyumu, Eylül 1988. Ankara, ss. 5-10.
- Çetin, A. (2011). Sultan İkinci Abdülhamid Han Devlet ve Memleket Görüşlerim 2. İstanbul: Çamlıca.
- Çetintaş, B. (2012). Sultan Hamid'in Şeyhi Zâfir Efendi ve Beşiktaşlı Ailesinin Sıra dışı Hikâyesi, NTV Tarih, Sayı 46, İstanbul.
- Dabağyan, L. P. (2005). Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamid Han. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

- Demirarslan, D., Savcın, E. B. (2017), 17. -20. Yüzyıl Arası Resim Sanatı Örneklerinde İstanbul Tasvirleri ve Kentsel Bellek, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 2 (1), ss. 121-151.
- Demiryürek, H. (2015). Ertuğrul Sancağı (1900-1918), Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları.
- Deringil, S. (2002). İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909), Çev. Gül Çağalı Güven, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dirgen, S. (2023). II. Abdülhamid Dönemi'nde Kurulan Muhafız Birliği: Ertuğrul Süvari Alayı. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, Cilt: 33, Sayı 1, ss. 211-240.
- Germaner, S. vd. (2006). Osmanlı Sarayı'nda Oryantalistler, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı No: 34.
- Gülaçtı, İ. E. (2017). Osmanlı Resim Sanatında Propaganda: Padişah Resimleri ve Şişli Atölyesi. Yıldız Journal of Art And Design Volume: 4, Issue: 1, ss. 29-65.
- Gürçağlar, A. (1991). Fausto Zonaro ve Çağdaşlarının İstanbul Manzaraları, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karal, E. Z. (1983). Osmanlı Tarihi VII. Cilt, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köse, F. (2017). Sultan ve Tekke, Arşiv Belgeleri Işığında İstanbul Şâzelî Tekkelerinin Tarihi. Beşiktaş Ertuğrul Cami Şâzelî Tekkesi: Eser-i Hümayûn, İstanbul: Gürsoy Grup, ss. 68-107.
- Küçük, C. (1988). Abdülhamit II. TDVİA. 1. İstanbul. ss. 221.
- Lewis, B. (2000). Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Metin Kırıtlı, 8. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öndeş, O., Makzume, E. (2002), Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları-1753 Sanat-93.
- Özdamar, M. (2007). Dersaadet Dergâhları, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.
- Özkul, O. (2007). Karakeçili Aşireti Hakkında Yapılmış Bir Çalışma. H. Beşirli ve İ. Erdal (Ed.), Anadolu'da Yörükler: Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sakaoğlu, N. (1999). Abdülhamid II, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Cilt I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (YKY), ss. 52-56.
- Sümer, F. (2016). Oğuzlar. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Süzen, H. N. (2018). Fausto Zonaro'nun Fırçasından Şehr-i İstanbul. Social Science Development Journal (SSDjournal), Vol 3, Issue 9, ss. 157-169.
- Şahin, M. (2024). II. Abdülhamid Devrinde Osmanlı-Japonya İlişkileri Bağlamında Ertuğrul Firkateyni'nin Batışı ve h. 1308/m. 1891 Yılında Almanya ve Japonya'dan Gelen Resmi Görevlilere Yapılan Harcamalar, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı, ss. 123-149.
- Tahsin Paşa. (1931). Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları. İstanbul: Milliyet Matbaası.
- Tahsin Paşa. (2017). Yıldız Hatıraları. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tanman, B. (1994), Ertuğrul Tekkesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, ss. 196-198.

- Tanman, B. (2017), Ertuğrul Tekkesi, Ertuğrul Cami-Tekkesi İle Müştemilatının Yerleşim Düzeni ve Mimarisi, Beşiktaş Ertuğrul Cami Şâzelî Tekkesi: Eser-i Hümayûn, Gürsoy Grup, İstanbul, ss. 190-217.
- Tantekin, D. (2005). Oryantalist Ressamların Diyar-ı Osmaniyesi, İstanbul: Artı Mezat Yayınları.
- Tızlak, F. (2001). Osmanlı-Japon İlişkilerinin Başlangıcı ve Ertuğrul Faciası. Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 133, ss. 39-52.
- Tunaya, T. Z. (1996). Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, 2. Baskı, İstanbul: Arba Yayınları.
- Ürekli, F. (2014). Osmanlıda Saray Ressamlığı ve Batılı Ressamların İstihdamı (19. Yüzyıl). Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 212, ss. 9-32.
- Zonaro, F. (2008). Çev. Alptekin, Turan, Romano, Lotte, Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl, Fausto Zonaro'nun Hatıraları ve Eserleri". İstanbul: YKY Yayınları-Sanat 147, 2. Baskı.

Süreli Yayın

Tarik, 19 Nisan 1302. (1 Mayıs 1886) No: 254.

İnternet Kaynakları

<https://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0007.jpg>

<https://yedikita.com.tr/sultanin-sadik-muhafizlari-ertugrul-suvari-alayi/>

<https://www.peramuzesi.org.tr/blog/zamaninin-tanigi-fausto-zonaro/1568>